

12. Кароткая інфармацыя аб дзейнасці Інстытута беларускай культуры. Менск: Коштам Інстытута беларускай культуры, 1926. 26 с.

13. Цвікевіч І. Гадаваньне грудных дзяцей. Менск: Выдавецтва Белтрэстдрук, 1924. 44 с.

14. Цвікевіч І. Як усьцерагчыся ад сіфілісу. Менск: Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі, 1925. 31 с.

15. Беларуская навуковая тэрміналогія. Вып. 9: Nomina anatomica alboruthenica, вып. 1. Анатамічныя назвы: агульныя назвы, касцяведанне, вязаведанне: [лацінска-рускі-беларускі слоўнік] / Інстытут беларускай культуры, Медычная секцыя. Менск: [б. в.], 1926. 110 с.

16. Беларуская навуковая тэрміналогія. Вып. 13: Nomina anatomica alboruthenica, вып. 2. Myologia, splachnologia, angiologia: [лацінска-расійска-беларускі слоўнік] / Інстытут беларускай культуры, Медычная секцыя. Менск: Выданне Інстытуту беларускай культуры, 1927. 175 с.

17. Беларуская навуковая тэрміналогія. Вып. 20: Nomina anatomica alboruthenica, вып. 3: Neurologia, organa sensuum, integumentum commune, regiones corporis humani: [лацінска-расійска-беларускі слоўнік] / Беларуская акадэмія навук, Аддзел гуманітарных навук, Інстытут навукавай мовы. Менск: Выданне Беларускай акадэміі навук, 1929. 109 с.

АДУКАЦЫЙНАЕ ПАДАРОЖЖА КРЫШТАФА МІКАЛАЯ САПЕГІ І КАЗІМІРА ЛЕОНА САПЕГІ Ў ЛІСТАХ ДА СЯМ'І

А. І. Калтачэнка

*Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы, вул. Маскоўская, 15, 220007,
г. Мінск, Беларусь, koltachenkoalina@gmail.com*

У 1621–1629 гг. малодшыя сыны Льва Сапегі, Крыштаф Мікалай і Казімір Леон, падарожнічалі па Еўропе з адукацыйнымі мэтамі. Напрацягу дзевяці год яны наведалі Мюнхен, Інгальштадт, Лёвен, Брусэль, Балонню, Падую і некаторыя іншыя месцы ў Германіі, Нідэрландах, Францыі і Італіі. Захаваліся лісты, якія былі напісаны імі падчас падарожжа, да бацькі і да старэйшага брата Яна Станіслава. Дзякуючы гэтым лістам магчыма здзейсніць рэканструкцыю падарожжа маладых людзей, прасачыць не толькі маршрут падарожжа, але і асаблівасці навучання ў розных універсітэтах Еўропы, даведацца пра асноўныя ваенныя і палітычныя падзеі ў Еўропе і г. д.

Ключавыя словы: Крыштаф Мікалай Сапега; Казімір Леон Сапега; адукацыйныя падарожжы; еўрапейскія ўніверсітэты; гістарычныя крыніцы.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПУТЕШЕСТВИЕ КРИШТОФА НИКОЛАЯ САПЕГИ И КАЗИМИРА ЛЕОНА САПЕГИ В ПИСЬМАХ К СЕМЬЕ

А. И. Колтаченко

*Республиканский институт высшей школы, ул. Московская, 15, 220007,
Минск, Беларусь, koltachenkoalina@gmail.com*

В 1621–1629 гг. младшие сыновья Льва Сапеги, Криштоф Николай и Казимир Леон, путешествовали по Европе с образовательными целями. За девять лет они побывали в Мюнхене, Ингольштадте, Левене, Брюсселе, Болонье, Падуе и некоторых других местах Германии, Нидерландов, Франции и Италии. Сохранились письма, написанные ими во время путешествия, к отцу и старшему брату Яну Станиславу. Благодаря этим письмам можно реконструировать путешествие молодых людей, проследить не только маршрут путешествия, но и особенности обучения в различных европейских университетах, узнать об основных военных и политических событиях в Европе и т. д.

Ключевые слова: Криштоф Николай Сапега; Казимир Леон Сапега; образовательные поездки; европейские университеты; исторические источники.

THE EDUCATIONAL JOURNEY OF KRZYSZTOF MIKOŁAJ SAPIEHA AND KAZIMIERZ LEON SAPIEHA IN LETTERS TO FAMILY

A. I. Kaltachenka

*The Republican Institute of Higher Education, st. Moskovskaya, 15, 220007,
Minsk, Belarus, koltachenkoalina@gmail.com*

In 1621–1629 the younger sons of Lew Sapieha Krzysztof Mikołaj and Kazimierz Leon, traveled to Europe for educational purposes. For nine years, they visited Munich, Ingolstadt, Leuven, Brussels, Bologna, Padua and some other places in Germany, the Netherlands, France and Italy. The letters written by them during the journey to their father and to Jan Stanislaw's older brother have been preserved. Thanks to these letters, it is possible to reconstruct the journey of young people, trace not only the travel route, but also the peculiarities of studying in various European universities, learn about the main military and political events in Europe, etc.

Keywords: Krzysztof Mikołaj Sapieha; Kazimierz Leon Sapieha; educational trips; European universities; historical sources.

У XVII ст. сярод шляхты і магнатаў існавала сталая традыцыя выпраўляць сваіх сыноў у Еўропу з мэтай адукацыі, якая пачала фарміравацца з XV ст. Напрацягу свайго існавання традыцыя падарожжа з адукацыйнымі мэтамі зведала некалькі змен (геаграфія, спіс дысцыплін, мэты і г. д.). Адною з галоўных змен была змена канцэпцыі перэгрынацыі (*peregrinatio academica*), якая існавала да сярэдзіны XVII ст., на канцэпцыю *Grand tour*, якая пашырала праграму перэгрынацый і дапаўняла яе турыстычным аспектам. Пры новай мадэлі пасля сканчэння навучання малады магнат адпраўляўся ў «турыстычнае» падарожжа.

Адукацыйныя падарожжы доўжыліся ад двух год, таму існавала важнае пытанне сувязі з домам. Тым больш важным яно было з-за таго, што ў адукацыйныя падарожжы выпраўлялася моладзь, а не дарослыя людзі. Зразумела, што ў падарожжы маладых магнатаў суправаджала вялікая колькасць людзей, сярод якіх былі слугі і гувернёры. Былі там і людзі, якія

перыядычна ездзілі дадому, каб рабіць справаздачы, прывозіць неякія дакументы ці навіны і забіраць грошы на працяг знаходжання ў Еўропе. Такія справаздачы рабіліся, хутчэй за ўсё, вусна, таму не захаваліся, а вось лісты, якія перадавалі праз пасыльных ці нейкімі іншымі сродкамі, з'яўляюцца добрай крыніцай для раскрыцця з'явы адукацыйных падарожжаў у Еўропе прадстаўнікоў Вялікага Княства Літоўскага.

Лісты – гэта даволі спецыфічны від крыніц, якому дагэтуль не надавалася такой увагі даследчыкаў, як дыярыушам і дзённікам, інструкцыям бацькоў ці метрыкам універсітэтаў. Пры гэтым лісты з'яўляюцца зручнай крыніцай з таго пункту гледжання, што яны старанна датаваліся, у іх прапісвалася геаграфічная кропка, з якой ліст быў адпраўлены. Рабілася гэта для таго, каб адрасат ведаў куды пісаць адказ, а сучасныя даследчыкі, дзякуючы гэтаму, маюць магчымасць ствараць ітынерарыі падарожжаў. У лістах пісалі пра стан здароўя і пыталі пра яго ж у адрасата, адзначалі, ці атрымалі папярэдні ліст, падымалі самыя розныя тэмы: ад палітычных навін да сваіх ураджанняў пра нейкую імрэзу. Карысныя лісты для даследчыкаў і тым, што ў іх магчыма знайсці самыя розныя, у тым ліку і негатыўныя, рэакцыі і водгукі на пэўныя здарэнні ці паводзіны, рысы характару адрасата ці адрасанта ліста. У іншых крыніцах сустрэць перасцярогі і крытыку магчыма ў выключных выпадках.

Адной з асноўных цяжкасцей у вывучэнні падарожжаў праз лісты з'яўляецца цяжкасць у знаходжанні поўнага збору лістоў. Даволі часта лісты захоўваюцца часткамі ў розных архівах і розных краінах. Частку лістоў магчыма знайсці ў асабістых фондах пэўнага роду, частку даволі выпадкова захавалася ў асабістых фондах кагосці з адрасатаў. Лісты, якія тычацца адукацыйнага падарожжа трох сыноў Льва Сапегі, былі знойдзены ў розных сховішчах. Найбольшая колькасць змяшчаецца ў Львоўскай Нацыянальнай Навуковай бібліятэцы Украіны імя Васіля Стефаніка – у Архіве Сапегаў з Крачына (фонд 103). Частка лістоў была знойдзена ў Цэнтральным дзяржаўным гістарычным архіве Украіны ў Кіеве (фонд 48), бібліятэцы Літоўскай Акадэміі навук імя Врублеўскіх у Вільне (фонд 139), навуковай бібліятэцы Польскай акадэміі мастацтваў і польскай акадэміі навук у Кракаве (рукапісы 345, 351, 352, 354), Нацыянальнай бібліятэцы Польшчы (Бібліятэка Замойскай Ардынацыі, рукапіс 942), бібліятэцы Чартарыйскіх (рукапіс 107). У збор уваходзяць лісты трох сыноў Льва Сапегі да бацькі, маці (мачахі), братоў; лісты апекуноў і членаў аршаку да Льва Сапегі; розныя паведамленні ад іншых асоб, не членаў сям'і, якія

сустракаліся з маладымі людзьмі падчас іх падарожжаў ці давалі ім нейкія рэкамендацыі.

Знойдзеныя лісты дазваляюць падрабязна вывучыць падарожжа з адукацыйнымі мэтамі, якое здзейснілі сыны Льва Сапега. Асабліва добра захавалася ліставанне з малодшымі сынамі, Крыштафам Мікалаем і Казімірам Леонам. У Львоўскай Нацыянальнай Навуковай бібліятэцы Украіны імя Васіля Стефаніка, у фондзе 103 – архіве Сапегаў з Крачына, захоўваюцца сорок чатыры лісты датычныя падарожжа Крыштафа Мікалая і Казіміра Леона. З лістоў можна даведацца, акрамя геаграфіі, пра тое, што турбавала бацьку, на што звярталі ўвагу падарожнікі, пра розныя здарэнні падчас падарожжа, рысы характару тых, хто ліставаўся і адносіны паміж імі і інш.

Крыштаф Мікалай Сапега першапачаткова атрымаў хатнюю адукацыю, а пасля навучаўся ў Віленскай акадэміі [1, с. 70]. Казімір Леон правёў дзяцінства на двары свайго дзядзькі Крыштофа Радзівіла Перуна і пры каралеўскім двары ў Вільне [1, с. 31]. Пасля вучыўся ў Віленскай акадэміі. У 1621 г. браты разам былі высланы за межы ВКЛ пад апекай Каспра Гетнера (Kaspra Getnera) [2, р. 44].

Першы са знойдзеных лістоў быў напісаны братамі 18 лістапада 1621 г. у Лейпцыгу. У гэтым лісце яны паведамлялі, што напярэдадні прыехалі ў горад і застануцца на некалькі дзён, каб знайсці бяспечную кампанію для далейшай дарогі ў Мюнхен [3]. Наступны ліст быў напісаны 10 снежня 1621 г. у Нюрнбергу. У ім браты паведамлілі Льву Сапеге, што адхіліліся ад маршруту і на некалькі дзён патрапілі ў Кобург, дзе гасцілі ў Ёгана Казіміра (1564–1633), герцага Саксен-Кобурга [4]. 30 снежня 1621 г. браты пісалі ўжо з Мюнхена. Яны паведамлялі, што пачалі навучэнне ў езуітаў. Крыштаф Мікалай, які і пісаў ліст, засяродзіўся на паэтыцы і гісторыі, каб потым перайсці да рыторыкі, а Казімір Леон спачатку вырашыў удасканаліць валоданне лацінскай мовай [5].

У Мюнхене браты знаходзіліся да пачатку 1624 г. За гэты час знойдзена семь лістоў, у якіх яны пісалі пра свае заняткі і вывучэнне лацінскай і нямецкай моў, адзначалі, што «*czasu i sumptu darmo nie trawiąc, na wczasie też wszelakim i ochędostwie nam potrzebnem nic nie schodzi*» [6]. Адной з галоўных тэм у лістах былі складасці ў ліставанні з домам. Некалькі раз маладыя Сапегі паведамлялі, што пішуць лісты раз на адзін ці два тыдні, і наракалі на тое, што паведамленняў з дому не шмат [7]. Улічваючы, што захавалася толькі семь лістоў, узнікае пытанне, куды трапілі астатнія. Магчыма, страты лістоў звязаны з даволі напружанай сітуацыяй у Еўропе,

дзе ішла трыццацігадовая вайна. Таму пасыльныя перасоўваліся з цяжкасцю. Таму большая частка лістоў магла згубіцца. Акрамя таго, ёсць сведчанні пра тое, што перыядычна да Льва Сапегі высылаліся людзі, якія маглі падрабязна распавесці пра адукацыю і жыццё сыноў, таму згубленыя лісты кампенсаваліся такім чынам [8, р. 305].

Наступным месцам адукацыі братоў быў Інгальштадт, дзе 17 студзеня яны былі іматрыкуляваны [8, с. 302]. Пра далейшыя падзеі мы даведваемся з лістоў ад адзінаццаціга і чатырнаццаціга лістапада 1624 г., якія былі напісаны бацьку і старэйшаму брату Яну Станіславу. Браты напісалі, што праз некалькі месяцаў пасля пераезду ў Інгальштадт Крыштаф Мікалай захварэў [9]. Маладыя людзі выехалі на лячэнне ў Аўгбург, дзе былі больш дасведчаныя дактары, але гэта не дапамагло. Тады было прынята рашэнне змяніць клімат. Спачатку разглядаўся варыянт Італіі, але ў выніку браты далучыліся да вялікай групы купцоў і паспяхаліся дадому. Паведамлілі пра хваробу і вяртанне ўжо знаходзячыся ў Брэсце. Аргументавалі сваё рашэнне тым, што хацелі трапіць дадому да зімы і не было часу чакаць адказу [10].

Крыштафу Мікалаю хутка палепшала, і ў сакавіку 1625 г. Леў Сапега зноў выправіў сваіх сыноў у Еўропу. Праз Уроцлаў [11] і Кёльн [12] браты даехалі да Лёвена. Захавалася сямнаццаць лістоў, якія пісаліся з Лёвена з 7 мая 1625 г. да 1 жніўня 1627 г. Падчас свайго навучання браты былі сведкамі ваенных і палітычных падзей трыццацігадовай вайны, наведвалі нідэрландскія і іспанскія ваенныя аboзы ў Фландрыі, Галандыі, Брабанце і іншых месцах. Усё гэта яны апісвалі і ў сваіх лістах. Напрыклад, у лісце ад 28 красавіка 1625 г. яны пісалі старэйшаму брату Яну Станіславу Сапеге пра ваенныя поспехі іспанцаў у вайне з Рэспублікай Злучаных Правінцый, прагназавалі, што Амбросія Спінолі (Ambrosio Spínola) (1569–1630) хутка возьме Брэду [12].

У сярэдзіне 1627 г. адукацыя Крыштафа Мікалая і Казіміра Леона скончылася. Ад 13 ліпеня 1627 г. існуюць тры лісты: Крыштаф Мікалай з Брусэля да Льва Сапегі, Казімір Леон з Лёвена да Льва Сапегі, Казімір Леон да Яна Станіслава Сапегі. Паведамлялася пра тое, што Крыштаф скончыў навучанне і паехаў у Брусэль, а яго брат застаўся, каб скончыць курс палітыкі [13–15]. Ліст ад 1 жніўня 1627 г. браты пішуць ужо разам, з Лёвена. Яны паведамляюць, што збіраюцца ехаць да іспанскага ваеннага аboзу Хендрыка ван дэн Берга (Hendrik van den Bergh) (1573–1638) [16]. Пра далейшы маршрут братоў вядома, што ў верасні-кастрычніку 1627 г. яны былі ў Антвэрпэне [17], у лютым 1628 г. у Брусэлі [18]. У лісце з Брусэля паведамляюць пра свае планы падарожжа ў Італію праз Францыю.

Маладыя Сапегі былі іматрыкуляваны ў Балонні ў 1628 г., а ў 1629 г. – у Падуі [8, р. 297]. З гэтай часткі падарожжа захаваўся ліст ад 15 студзеня 1629 г., напісаны з Пармы, у якім браты інфарміравалі Яна Станіслава Сапегу пра тое, што Крыштаф вяртаецца ў ВКЛ з-за абвастрэння хваробы [19]. Пасля ад’езду Крыштафа Мікалая малодшы Сапега застаўся на некалькі месяцаў у Італіі і паспеў наведаць Фларэнцыю [20]. У лісце ад 31 сакавіка 1629 г. ён паведамляў аб жаданні наведаць Рым і Неапаль [21]. А 31 кастрычніка Казімір Леон піша ўжо з тэрыторыі Рэчы Паспалітай, што сведчыць пра яго вяртанне [22].

Такім чынам, лісты Крыштафа Мікалая і Казіміра Леона Сапегі да бацькі і старэйшага брата з’яўляюцца карысным матэрыялам для вывучэння асаблівасцей еўрапейскіх падарожжаў з мэтай адукацыі прадстаўнікоў магнатэрыі Вялікага Княства Літоўскага ў першай палове XVII ст. Дзякуючы лістам магчыма даволі падрабязна прасачыць маршрут падарожжа, даведацца пра тое, што вывучалі маладыя магнаты ў еўрапейскіх універсітэтах, якія заняткі бралі ў індывідуальных настаўнікаў. Акрамя таго ў лістах шмат інфармацыі пра сітуацыю вакол трыццацігадовай вайны: пра ваенныя падзеі і жыццё Еўропы падчас вайны. Акрамя таго, гэта цікавыя крыніцы для даследавання адносін у сям’і, раскрыцці характара пры састаўленні партрэтаў гістарычных асоб. Нажаль, не захавалася лістоў, якія атрымалі Крыштаф Мікалай і Казімір Леон ад Льва Сапегі і Яна Станіслава Сапегі, а вялікая частка лістоў іх саміх была згублена. Але тое, што захавалася, з’яўляецца карыснай крыніцай для гісторыкаў.

Бібліяграфічны спіс

1. Rachuba A. Krzysztof Mikołaj Sapieha // Polski Słownik Biograficzny. Tom 35. Kraków: Polska Akademia Nauk, 1994.
2. Ziober A. Korespondencja Kazimierza Leona i Mikołaja Krzysztofa Sapiehów z podróży w latach 1625–1627. Wybrane aspekty // Egodokumenty: tradycje historiograficzne i perspektywy badawcze. 2015. P. 43–56.
3. Львоўская нацыянальная навуковая бібліятэка ім. В. Стэфаніка Нацыянальнай акадэміі навук Украіны (ЛННБУ). Ф. 103. Воп. 1. Спр. 222. Л. 1.
4. ЛННБУ. Ф. 103. Воп. 1. Спр. 229. Л. 1.
5. ЛННБУ. Ф. 103. Воп. 1. Спр. 235. Л. 1–1 ад.
6. ЛННБУ. Ф. 103. Воп. 1. Спр. 249. Л. 1.
7. ЛННБУ. Ф. 103. Воп. 1. Спр. 246. Л. 1–1 ад.
8. Goszczyński A. Korespondencja jako źródło do badań nad podróżami edukacyjnymi synów Lwa Sapiehy // Źródła do dziejów staropolskich podróży edukacyjnych. 2017. P. 295–326.
9. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 420. Л. 1.
10. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 418. Л. 1–2.

11. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 438. Л. 1.
12. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 452. Л. 1.
13. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 790. Л. 1–1 ад.
14. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 791. Л. 1–1 ад.
15. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 792. Л. 1.
16. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 798. Л. 1.
17. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 821. Л. 1.
18. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 862. Л. 1.
19. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 978. Л. 1.
20. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 999. Л. 1.
21. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 1006. Л. 1.
22. ЛННБУ. Ф. 103. Оп. 1. Спр 1061. Л. 1.

ИНФОРМАТИВНОСТЬ ДОКУМЕНТОВ ОФИЦИАЛЬНОГО ДЕЛОПРОИЗВОДСТВА ДЛЯ ИСТОРИИ БЕЛОРУССКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

О. Л. Липницкая¹⁾, А. С. Шапко²⁾

¹⁾ Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь, LipnitskayaOL@gmail.com

²⁾ Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь, 9681277. 98@mail.ru

В статье рассматриваются организационно-распорядительные документы БГУ как одна из групп источников по изучению истории университета. Документы, зафиксировавшие создание Управления делами БГУ, упорядоченных систем документации, оформление и архивное хранение документов, позволяют сегодня получать информацию по истории университета. Документы официального делопроизводства дают возможность подтвердить те факты исторической действительности, которые историки находят в других документах, например: личного происхождения.

В статье отмечена роль В. И. Пичеты в построении Управления делами БГУ, хозяйственного отдела и даже ведения протоколов научных диспутов.

Ключевые слова: открытие Белорусского государственного университета; В. И. Пичета; делопроизводство; канцелярия; архивные документы.

INFORMATION VALUE OF OFFICIAL DOCUMENTS FOR THE HISTORY OF BELARUSIAN STATE UNIVERSITY

O. L. Lipnitskaya^a, A. S. Shapko^b

aBelarusian State University, Independence Avenue, 4, 220030, Minsk, Republic of Belarus, LipnitskayaOL@gmail.com

bBelarusian State University, Independence Avenue, 4, 220030, Minsk, Republic of Belarus, 9681277. 98@mail.ru